

je všeobecne prijímané odmietnutie klasických dôkazov Božej existencie, a diskusia o tomto probléme by si vyžadovala oveľa viac priestoru.

Vcelku ide o užitočné dielo, poplatné dobe svojho vzniku, a tak treba k nemu i pristupovať.

Peter Volek

prof. Dr. phil. fac. theol. Peter Volek
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská I
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: volek@ff.ku.sk

ALISTER MCGRATH:

Dawkinsov Boh: Gény, mémy a zmysel života

Bratislava: Kalligram 2008, 200 s.

Dialóg medzi náboženstvom a vedou vzbudzuje už dlho záujem mnohých autorov. Tak kresťanský, ako aj nekresťanský založení vedci sa pokúšajú nájsť riešenie alebo aspoň hodnotiť spor vedeckého a náboženského prístupu k životu, k prírode, k Bohu. Nepochybne veľký podiel na vzbudení tohto záujmu majú myšlienky Charlesa Darwina, vyjadrené v knihe *Pôvod druhov*. Práve táto kniha je podstatou a zdrojom presvedčenia Richarda Dawkinsa o ateizme ako jedinej správnej voľbe. O tomto jeho presvedčení vyšlo dielo profesora historickej teológie na Oxfordskej univerzite Alistera McGratha *Dawkinsov Boh: Gény, mémy a zmysel života* ako reakcia na jeho názory, ktoré opísal v knihe *A Devil's Chaplain (Satanov kaplán)*.

Recenzované dielo je rozdelené do siedmich častí, pričom päť z nich tvorí jadro, do ktorého čitateľa uvádza úvod, a poslednou časťou je krátky záver.

V úvode McGrath opisuje svoje vedecké začiatky, štúdium prírodných vied aj svoje prvé skúsenosti s filozofiou. Zdôvodňuje svoje ateistické názory a taktiež rozpráva svoj príbeh prechodu od ateizmu k osvojeniu kresťanských myšlienok. Postupne sa dostáva aj k svojmu stretnutiu s Dawkinsonom. V tejto časti sa ho nesnaží kritizovať, skôr poukazuje na jeho štýl a rétoriku, ktorou si dokázal získať a presvedčiť čitateľov. Neskrýva prvotné nadšenie z jeho práce, ktoré však postupne upadá s počtom prečítaných publikácií. To, o čom bude McGrath písať, charakterizuje slovami: „Hoci sa budem snažiť príležitostne reagovať na podstatu Dawkinsových náboženských názorov, primárne sa budem zaujímať o to, prečo si myslí, že sú správne, a nie, o čo v nich ide“ (s. 21). To sa však ďalej ukáže ako nie celkom splnený cieľ, keďže v niektorých pasážach podrobne analyzuje práve podstatu Dawkinsových myšlienok.

Keďže jedným z hlavných popudov, ktoré Dawkinsa vedú k jeho presvedčeniu o správnosti ateizmu, je Darwinov *Pôvod druhov*, nemôže McGrath obísť predstavenie tohto diela ani jeho východiská. Robí tak v prvej kapitole, kde opisuje jeho vznik, tiež život jeho autora, ako

aj životopis Clintona Richarda Dawkinsa. Neobchádza ani Gregora Mendela, ktorý mal výrazný podiel na formulovaní princípov dedičnosti. Celá táto časť pôsobí ako stručný úvod do genetiky a darvinizmu. V jej závere sa dostáva k vzťahu Dawkinsa k Darwinovej teórii: „Pre Dawkinsa je Darwinova teória evolúcie – ako bola rozpracovaná na báze mendelovskej genetiky a nášho chápania miesta DNA pri prenose dedičných informácií – viac ako vedecká teória. Je to svetonázor, totálne vysvetlenie skutočnosti. Darvinizmus je ‚univerzálny a nadčasový‘ princíp, ktorý sa môže aplikovať na celý vesmír. Pre porovnanie: svetonázory ako marxizmus sú podľa neho ‚obmedzené a rýchlo pominuteľné‘“ (s. 52).

Druhá kapitola predstavuje diskusiu o dokázaní existencie Boha a taktiež o jeho ne/zmysluplnosti. Dawkins považuje za jediné zmysluplné stanovisko ateizmus, pretože „Boha môžeme ignorovať ako nepravdepodobnú zbytočnosť“ (s. 68). Tento názor podrobuje McGrath kritike na základe toho, že nie je postavený na logických krokoch, ktoré by viedli k takémuto záveru. Značná časť tejto kapitoly sa venuje teológovi Williamovi Paleymu, o ktorého „vplyve na Darwina niet nijakých pochybností“ (s. 77). Takto autor postupne prechádza k predstaveniu Darwinových náboženských názorov, ktoré nepokladá za absolútne ateistické ani ortodoxne kresťanské, ale hovorí skôr o vzdaní sa „tradičnej kresťanskej viery“ (s. 83). Naznačuje tým akoby strednú cestu, na ktorú sa rozhodol vstúpiť Darwin. Tým zároveň spochybňuje Dawkinsovu čisto ateistickú interpretáciu darvinizmu. Fakt, že Darwin nebol stúpenec ateizmu, ako by to pravdepodobne chcel Dawkins, podporuje aj poukázaním na kresťanské reakcie na neho. „Počas tridsiatich rokov po uverejnení Darwinovho *Pôvodu druhov* mnohí jeho nové myšlienky prijali a vyhlasovali, že sú v úplnom súlade s kresťanskou teológiou“ (s. 87). Napríklad Benjamin B. Warfield, významný americký teológ známy ako konzervatívny mysliteľ, „konceptiu biologickej evolúcie zjavne podporoval“ (s. 89).

Tretiu kapitolu recenzovaného diela môžeme označiť ako *obhajobu viery*. Autor v nej presviedča o nesprávnosti Dawkinsových východísk pri argumentovaní o zbytočnosti, sleposti alebo necnosti viery. Jednou z hlavných výčítiek je definovanie viery Dawkinsom, ktoré má málo spoločného s definíciami a chápaniami viery a sveta rôznych náboženstiev (s. 97). S tým padá celý jeho útok na vieru a jej označenie ako „slepej dôvery“. Vieru chápe podľa seba, a nie podľa toho, ako ju definujú jednotlivé náboženstvá. Ďalšou chybou je to, že „vôbec neberie do úvahy spôsoby, ako sa slová používajú v náboženských kontextoch“ (s. 109). Okrem týchto výčítiek je tu ešte problém historickej zmeny vedeckých teórií. Dawkins je presvedčený, že jeho teória je správna, McGrath však poukazuje na to, že samotné toto presvedčenie nie je správne. „Ako si Dawkins môže byť taký istý, že jeho súčasné názory sú správne, keď história neustále predkladá prípady zavrnutia vedeckých teórií, pretože sa objavil lepší prístup? Vari si historici vedy nevšimli, že čo sa kedysi pokladalo za spoľahlivé poznatky, sa postupom času spochybnilo“ (s. 118)? To dopĺňa vlastnou životnou skúsenosťou so zmenou teórie o šírení svetla, ktorej prvá verzia obstála vo vede len približne štyridsať rokov (s. 115 – 116). Ak v prvých dvoch kapitolách používal McGrath pri komentovaní Dawkina mierny slovník, v tejto akoby sa prejavovali jeho emócie a jeho rozhorčenie nad útokmi na vieru naplno. Otvorene útočí na Dawkinsove metódy („Takže je náboženstvo je ‚slepá viera‘, ktorá uniká pred tvárou dôkazov? Sotva. Už sama táto definícia je súčasťou rétoriky stvorenej pre potreby Dawkinsovho programu“ (s. 133)), a na jeho spôsob vyjadrovania. („Svojím chvastavým spôsobom Dawkins hromadí jeden príbeh za druhým, aby nás presvedčil, akí príšerní sú pobožní ľudia“ (s. 127).) Obviňuje ho aj z nesprávneho používania citácií. („V zriedkavých prípadoch, keď cituje klasických teológov, má tendenciu preberať citácie z druhej ruky, pričom výsledok je často alarmujúci“ (s. 112 – 113).) a uplatňovať nevedecký prístup. „Lenže jeho veľmi selek-

tívne odvolávanie sa na fakty a bezproblémové odmietanie alternatív nie je vedecké. Dokonca to nie je ani vedecký populizmus. Je to jednoducho populizmus“ (s. 127). Celá táto kapitola môže nábožensky zmýšľajúcemu človeku slúžiť ako príručka obrany vlastnej viery a náboženstva. Autor v nej obhajuje racionalitu kresťanskej viery, jej úlohu vo vede, ako aj jej pozitívny vplyv na duševnú pohodu, ktorý Dawkins vo svojich prácach (zdá sa, že zámerne, aby dosiahol ním požadovaný výsledok) ignoruje.

V úvode štvrtej kapitoly sa autor venuje vzniku pojmu „mém“ ako „kultúrneho replikátora“, ktorý zabezpečuje prenos kultúrnych informácií; je to vlastne „kultúrny ekvivalent génu“ (s. 134). Následne sa zaoberá myšlienkou, či je vôbec mém niečo reálne, a pýta sa: „Čo sú mémy? Kde sú lokalizované? Ako sa dajú opísať biologicky, chemicky či fyzikálne“ (s. 145)? Následne zavrhuje tieto otázky konštatovaním: „Keby sa nenavrhlí, naše chápanie vývinu kultúry a dejín myslenia by tým neutrpelo“ (s. 145). Mém označuje ako niečo nadbytočné, čoho sa môžeme zriecť a nespôsobí nám to nijaké problémy (s. 145). V závere kapitoly opäť zdôrazní jeho už raz spomínanú nadbytočnosť, ako aj nadbytočnosť Dawkinsovho pojmu „vírus mysle“, ktorým označuje napríklad vieru v Boha. Aj keď táto kapitola patrí medzi tie kratšie, u čitateľa môže navodiť pocit, že autor venoval dosť veľký priestor a energiu niečomu, o čom opakovane tvrdí, že to nemá žiadny výraznejší význam ani vplyv na naše myslenie, a dokonca, ako konštatuje, aj sám Dawkins už od tohto pojmu upustil (s. 152). Možno by bolo vhodnejšie tento problém len okrajovo spomenúť v niektorej z iných kapitol a nevenovať mu toľko priestoru.

Posledná, piata kapitola sa venuje konfliktu medzi vedou a náboženstvom. Autor najskôr približuje historické pozadie tohto problému. Poukazuje na to, že počiatky tohto konfliktu sú podmienené výrazným spoločenským posunom na začiatku 19. storočia, keď kňazi a profesionálni vedci súperili medzi sebou o elitné postavenie v spoločnosti (s. 159). Dnes už je však situácia iná a názor, že cirkev a veda sú v neustálom konflikte, „neberie vážne ani jeden historik vedy“ (s. 160). McGrath v tejto časti poukazuje aj na jeden z hlavných činiteľov vzniku a pretrvávania ateizmu u Dawkinsa. Je ním názor, že náboženský pohľad na realitu je v porovnaní s Dawkinsonovým „nedokonalý a ochudobnený“ (s. 165). Ďalej sa venuje ešte pojmu „bázeň“, pričom podotýka, že pocit bázne, ktorý súvisí s nejakým novým zážitkom, sa môže u človeka ešte zintenzívniť, ak pochopí teoretické základy toho, čo pozoruje. V tomto presvedčení, ako hovorí McGrath, sa s Dawkinsom zhoduje (s. 168). V samotnom závere obhajuje ešte myšlienku tajomstva ako toho, čo má vlastnú racionalitu, na rozdiel od Dawkinsa, ktorý tajomstvo spája s pomätenosťou alebo nezmyslom.

V krátkom závere diela autor načrtáva, čo je potrebné urobiť, aby sa mohla ďalej viesť diskusia medzi vedou a náboženstvom.

Celé dielo Alistera McGratha bez ohľadu na to, čo o ňom hovorí sám jeho autor, možno charakterizovať tromi spôsobmi: Po prvé, je to učebnica venovaná genetike, darvinizmu, ateizmu a náboženstvu. Po druhé, je to recenzia prác Clintona Richarda Dawkinsa. Po tretie, je to filozofické dielo zaoberajúce sa problémom vzťahu vedy a náboženstva a súbojom kresťanstva a ateizmu. V diele možno nájsť odpovede na niektoré dôležité otázky, najmä z oblasti vzťahu vedy a náboženstva. Okrem toho, že tieto odpovede formuluje sám autor, ponúka aj množstvo vyjadrení, či už z tábora vedcov neteológov, alebo z tábora vedcov teológov, minulých i súčasných. Autorov štýl približuje túto problematiku širokej verejnosti, nie iba úzkemu okruhu vedcov zaoberajúcich danou problematikou. Miestami ide až o príliš populárny štýl, ktorý sa ale autor snaží držať v medziach presného definovania a argumentovania s odkazom na množ-

stvo literárnych prameňov, kde pochopiteľne dominujú Dawkinsove diela. Dielo zaujme a zároveň vzbudzuje dôveru v autorove argumenty. Je vedecké a zároveň populárne, poučné a zároveň podnecujúce k zamysleniu a provokujúce záujem o problematiku, ktorú rieši.

Matúš Lakošík

Mgr. Matúš Lakošík
Katedra filozofie FF KU
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
e-mail: matus.lakostik@ff.ku.sk

MAREK OTISK:

Aristoteles christianus. Peripatetická tradície v latinském myšlení 10. a 11. století

Ostrava: Montanex – Ostravská univerzita, 2008, 218 s. ISBN 978-80-7225-267-1; ISBN 978-80-7368-478-5.

Recenzovaná práca je už treťou monografiou, ktorú M. Otisk venuje dejinám raného scholastického myslenia.² V tejto monografii autor chce ukázať, akým spôsobom a s akým materiálom pracovali myslitelia 10. a 11. storočia, keď recipovali, premýšľali a rozvíjali peripatetický odkaz (s. 19). Autor sa tak podujal nielen na dejinno-filozofické zmapovanie vplyvu Aristotelovho či aristotelovského myšlienkového dedičstva v ranej scholastike, ale aj na prezentovanie riešení hlavných peripatetických motívov a problémov.

V ranej scholastike bolo známe len torzo primárnych zdrojov, z ktorých čerpala aristotelovská tradícia v ranej scholastike. Tieto diela sa stali zdrojom diskusií v oblasti logiky, epistemológie, metafyziky a teológie.

Témy, v ktorých sa zreteľne odrážajú peripatetické motívy vo filozofických diskusiách medzi rokmi 980 – 1100, môžeme zhrnúť do týchto okruhov: 1. výstavba vedy a klasifikácia vied či jednotlivých slobodných umení; 2. problém postavenia logiky samotnej, t. j. chápanie logiky ako nástroja či samostatnej vedy; 3. problém racionalizácie či logizácie teologických tém – spor medzi „dialektikmi a antidialektikmi, eucharistický spor“, debaty o povahe budúcnosti, predestinácie, predvedenia a božej všemohúcnosti či Trojice; 4. problematika filozofie jazyka/sémantiky – spor o univerzálie.

V prvej kapitole *Filozofia a septem artes liberales* (s. 21 – 50) autor mapuje spôsob chá-

² OTISK, M.: *Na cestě ke scholastice. Klášterní škola v Le Bec – Lanfrank z Pavie a Anselm z Canterbury*. Praha: Filosofia 2004, 216 s., ISBN 80-7007-192-3.; OTISK, M.: *Metafyzika jako věda. Ibn Síná a Ibn Rušd ve scholastické diskusi*. Praha: Filosofia 2006, 188 s., ISBN 80-7007-242-3.